

1 NUMARALI KARAMAN AHKÂM DEFTERİ'NİN ŞEKİL VE İÇERİK YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Gürkan CEVGER**

Özet: Ahkâm Defterleri, temelde halkın şikâyet ve problemlerini çözüme kavuşturmak ve adaleti tesis etmek amacıyla düzenlenmiştir. Osmanlı bürokrasisinde 16 eyalet adına düzenlenen bu defterlerin şekil ve içerik yönünden değerlendirilmesi ve tanıtılması gerek tarihi çalışmalara gerekse bölge üzerine yapılacak akademik çalışmalara katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmada 1 numaralı Karaman Ahkâm Defteri'nin fiziksel durumu, dil ve diplomatik özellikleri, muhtevası ve içerdiği belge sayıları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma sırasında elde edilen veriler gerektiğinde tablo haline getirilip metin içerisinde verilmiş, böylece çalışmaya istatistiksel katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu çalışma neticesinde defterdeki hükümlerin muhtevası, hükümlerin aylara ve yıllara göre dağılımları ile defterde bahsi geçen yerleşim birimleri de tespit edilerek bölgenin coğrafi sınırları hakkında da bilgilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 18. Yüzyıl, Karaman Eyaleti, Ahkâm Defterleri, Şikâyet, Adalet.

KARAMAN AHKÂM DEFTERS NUMBERED 1 AND CONTENT IN TERMS OF EVALUATION OF FIGURE

Abstract: The Ahkâm Defters, to solve the basic problems of the people's complaints and justice is held to the facility. Ottoman bureaucracy, organized on behalf of 16 states in the form of this book and evaluation in terms of content and work history should be made on the introduction of both is important in terms of contributing to academic study. The physical condition of Karaman Ahkâm Defter No. 1 In this study, language and diplomatic properties, content and number of documents that contain are examined in detail. The data obtained during the study presented in the text brought into the table is required, so the statistical study was aimed to contribute achievable. In this study, a result of the content of the provisions of the books, according to the month and year of the provisions mentioned in the book distribution of the settlements were reached in the information about the geographic boundaries of the region are identified.

Keywords: 18th Century, Karaman Province, Ahkâm Defters, Complaint, Justice.

GİRİŞ

Bir devletin uzun süre varlığını sürdürebilmesi halkına sağladığı adalet ile doğru orantılıdır. Adaleti zamanında ve doğru şekilde uygulayamayan devletlerde, insanlar arasındaki sıkıntılar artar, huzursuzluk toplumun tüm kesimlerine yayılır. Bu sebeple her devlette adaleti sağlayıcı kurum ve kişilerin olması gerekmektedir. Osmanlı Devleti, varlığının temel yapı taşlarından birisi olan adaletin uygulanması ve devletin tüm coğrafyasına adaletin doğru şekil dağıtılması esasları üzerine kurulmuş bir devlettir. Osmanlı Devleti'nde en yüksek

* Bu çalışma 2012 yılında tamamlanan "1. Numaralı ve 1155-158/1742-1745 Tarihli Karaman Eyaleti Ahkâm Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

** Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Doktora Öğrencisi

karar ve yargı organı olan *Divan-ı Hümayun* bu adaletin tesis edilmesinde büyük rol oynayan bir kurum olmakla birlikte, diğer Türk-İslam devletlerinde görülen divan teşkilâtının bir sentezi ve nihai şeklini almış halidir.¹

Osmanlı Devleti'nde divan, hangi din ve millete mensup olursa olsun, hangi meslek ve tabakada bulunursa bulunsun, kadın erkek herkese açıktı. Haksızlığa uğramış, zulüm gören, kadıların yanlış kararlarından şikâyet edenler, vali ve askeri sınıftan haksızlık görenler vb. sıkıntısı olanlara divan yolu her zaman açıktı.²

Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümayun temelde yüce mahkeme görevini üstlenirken, aynı zamanda hükümet işlerine de bakmaktaydı.³ Divan-ı Hümayun toplantılarına asil üye olarak Vezir-i Azam, Kubbe Vezirleri, Nişancı, Defterdarlar ve Kadıaskerler katılmaktaydılar. Divan toplantılarına asil üye olmadıkları halde bazı durumlarda Kaptan-ı derya ve Şeyhül-islâm da katılabilmekteydi. Toplantılara asil üyelerin haricinde reisül-küttab, çavuşlar ve çavuşbaşılar ve kapıcılar kethüdası da katılmaktaydı. Divan-ı Hümayun içinde; amedî, beylikçi, rüûs, tahvil, teşrifatçılık, vakanüvislik, defterhane, divan-ı hümayun hocaları ve tercümanları ve hazine-i evraktan oluşan birçok kalemi barındırmaktaydı. Düzenli toplantıların haricinde yeniçeri maaşlarının ödendiği ve elçi kabullerinin olduğu dönemlerde ulufe divanı, olağanüstü durumlarda ise galebe divânı adıyla divân tertip edilirdi. Divan-ı Hümayun toplantılarının haricinde defterdarlar, kadıaskerler ve vezir-i azam kendi konaklarında divân tertip ederlerdi.⁴

Divân-ı Hümayûn toplantıları Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar her gün toplanırken, Fatih devrinde haftada dört güne indirilmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplantılar Cumartesi, Pazar, Pazartesi, Salı günleri toplanmakta idi. XVII. yüzyılın sonlarına doğru ise haftada iki güne indirilen divan toplantıları, II. Ahmet döneminde haftada dört güne çıkarılmışsa da, XVIII. yüzyılda tekrar iki güne indirilmiş ve zamanla divân toplantılarının önemi giderek azalmıştır.⁵

Divân-ı Hümayûn'da konularına göre birçok defter tutulmuştur. Bu defterlerden bir tanesi de Ahkâm defterleridir. İlk zamanlar mühimme defterleri ile birlikte değerlendirilen Ahkâm defterleri 1649 yılında şikâyet defterleri, 1742 yılından itibaren ise Ahkâm-ı Şikâyet

¹ İsmail Hakki Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhâl*, TTK Yay., Ankara 1988, s. 78.

² Yusuf Halaçoğlu, *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, (6.Baskı), TTK Yay., Ankara 2007, s. 9.

³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), (14.Baskı), YKY., İstanbul 2009, s. 94.

⁴ İsmail Hakki Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK Yay., Ankara 1988, s. 1-176.

⁵ Tevfik Temelkuran, "Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, VI, İstanbul 1975, 131. Divan-ı Hümayun'un özellikleri ve işleyişi hakkında Bkz. Recep Ahıskalı, "Divan-ı Hümayun Teşkilâtı", *Osmanlı*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 24-29.

Defterleri adıyla eyâletlere göre sınıflandırılıp tutulmaya başlanılmıştır. Ahkâm Defterleri, 16 eyâlet adına tutulmuş olup,⁶ bu eyâletlerden birisi de Karaman Eyâleti'dir.

1.Vilâyet Ahkâm (Ahkâmü's-Şikâyât) Defterleri

Ahkâm, "hüküm" (حكم) kelimesinin çoğul halidir.⁷ *Hüküm* kelimesi ise emir ve karar anlamında kullanılırken aynı zamanda yargı, hâkimiyet, kadılık, nüfuz gibi anlamlara da gelmektedir. Osmanlı bürokrasisinde mevcut olan divân, maliye, darphane gibi kalemler⁸den sultan adına yazılan emirlere kısaca "hüküm" denmektedir. Padişah tarafından herhangi bir iş ve mesele için verilen yazılı emire ise "hüküm-i hümayûn" (حكم همايون) denilmektedir.⁹

Osmanlı Devleti'nde hükümler bizzat padişah tarafından verilmez, padişahın yetki verdiği makam ve bu makama bağlı daireler tarafından verilmektedir. Bu bakımdan hükümler sadaret makamından veya defterdarlıktan çıkmaktadır. Sadaret makamından çıkan hükümlere genel olarak *ferman* adı verilmektedir. Hükümler konularına göre birçok deftere kayıt edilmekteydi.¹⁰ Divan-ı Hümayun toplantıları neticesinde karara bağlanan siyasi, mali, örfi konular mühimme defterlerine tutulmaktaydı.¹¹

1649 yılından itibaren ise ferman kayıtlarının bir kısmı *şikâyet defterleri* adı altında düzenlenerek tutulmuştur. Devlete ait işler mühimme defterlerine, şahsi davalara ait ferman, berat ve benzeri kayıtlar ise şikâyet defterlerine kayıt edilmekteydi. Şikâyet defterlerinde genel olarak idari ve askeri yetkililerle ilgili şikâyetler, borçlarla ilgili şikâyetler, mahkeme kararlarına itiraz, toprak ve su anlaşmazlıkları, vergiler ile ilgili anlaşmazlıklar, eşkiya soygunları, alacak-verecek davaları, tımarlı sipahilerin vergiyi toplayamaması, esnaf şikâyetleri vb. şikâyetler bulunmaktaydı.¹²

XVIII. yüzyılda şikâyetlerin artması, benzer nitelikte şikâyetlere getirilen çözümlere kolayca ulaşma isteği ahkâm defterlerinin tutulmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim Ahkâm defterleri titizlikle tutulmakta, gerekli görüldüğünde eski muamele ve işlerin tetkiki için

⁶ Bu eyaletler: Adana, Anadolu, Bosna, Cezâyir ve Rakka, Diyarbekir, Erzurum Halep, Özi ve Silistre, Karaman, Maraş, Mora, Rumeli, Sivas, Şam-ı Şerif, Trabzon ve İstanbul'dur.

⁷ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*, (18. Baskı), Aydın Kitabevi, Ankara 2001, s. 389; Ahmet Özel, "Ahkâm", *DİA*, Türk Diyanet Vakfı, I, İstanbul 1988, s. 550.

⁸ Divân-ı Hümayûn kalemleri ve görevleri için Bkz. Mesude Çorbacioğlu, "Osmanlı Devlet Teşkilâtında Mevcut Kalemler ve Görevleri", Tarih *Boyunca Paleografya ve Diplomâtik Semineri 30 Nisan-2 Mayıs 1988*, İstanbul 1988, s. 72-83.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 280.

¹⁰ Uzunçarşılı, Merkez ve Bahriye Teşkilatı, s. 79.

¹¹ Mübahat S. Kütükoğlu, "Mühimme Defteri", *DİA*, İstanbul 1995, XXXI, 520-521. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki defter serileri için Bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Haz. Yusuf İhsan Genç vd. , Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 9-20.

¹² Said Öztürk, "Sosyo-Ekonomik Tarih Kaynağı Olarak Ahkâm Defterleri", (Ed.Kemal Çiçek), Pax Ottomana: Studies in Memoriam Prof.Dr. Nejat Göyünç, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s. 613.

muazzam bir müracaat kaynağı olmaktadır.¹³ Ancak eskiden meydana gelmiş bir olayla ilgili alınan kararın kaydına ulaşmakta sıkıntılarının baş göstermesi üzerine dönemin reisü'l-küttabı olan Ragıb Mehmet Paşa¹⁴ tarafından şikâyet ve ahkâm defterleri birbirinden ayrılarak vilâyetlere göre tasnif edilmiş¹⁵, aynı zamanda ahkâm defterleri ile birlikte şikâyet defterlerinin tutulmasına da devam edilmiştir. Bundaki temel amaç ahkâm defteri tutulmayan bölgelerdeki şikâyetlerin kayıt altına alınmak istenmesidir.

Ahkâm defterleri temelde şikâyet defterlerinin bir devamı niteliğinde olsa da, aslında tutuldukları bölge bakımından bazı farklara sahiptirler. Ahkâm defterleri belli bir bölge adına tertip edilirken, şikâyet defterleri devletin her köşesinden gelen şikâyetleri barındırmaktaydı. Kâtip hataları veya yanlışlıklar neticesinde eyâlet ahkâmalarında bazı yanlışlıklar olmakta, başka bir eyâlete ait hükümler farklı bir eyâletin defterine kayıt edilebilmekteydi.¹⁶

Ahkâm defterleri tutulduğu coğrafyanın sosyal, kültürel, ekonomik tarihi için önemli tarihi kaynaklardır. Defterler, kişilerin birbirleriyle ya da devletle olan sıkıntılarına devletin getirdiği çözümleri yansıtılırken, aynı zamanda bölgenin sosyo-ekonomik resminin çizilmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Şer'iyeye sicilleri, taşrada ortaya çıkan meselelere mahallinde üretilen çözümleri yansıtırken, ahkâm defterleri merkezin getirdiği çözümleri ve merkezin bakış açısını yansıtmaktadır.¹⁷

Ahkâm defterinin diğer bir çeşidi ise maliye ahkâm defterleridir. Bu defterler, defterdarlar tarafından sadır olan hükümlerin kaydedildiği defterlerdir. Defterdarlığa bağlı olan baş muhasebe, baş mukataa ve mevkufat kalemlerinden çıkan emir ve tezkirelere, “*muhasebe-i evvel ahkâmî*”, “*mukata'â-i evvel tezkire ve ahkâmî*” adı verilmektedir.¹⁸

Ahkâm defterlerinde yer alan her hüküm üç ana bölümden meydana gelmektedir;

- Defterlerde hükmün ilk kısımları şer'î ve örfî yetkiliye veya her ikisine birden hitap ile başlamaktadır.

¹³ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1946, s. 30.

¹⁴ Ragıb Mehmet Paşa (Koca Ragıb Mehmet Paşa) ile ilgili Bkz. Mesut Aydın, “Ragıb Paşa”, *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 403-406.

¹⁵ Vilayet Ahkâm Defterleri 16 eyâlet adına tutulmuş olup bunlardan Mora Ahkâm Defteri 1716 yılında tutulması sebebiyle en erken tutulan Ahkâm Defteri özelliğine sahiptir. Cezayir-Rakka Ahkâm defterleri ise 1746 yılından itibaren tutulmaya başlanmıştır. Diğer eyâletlere ait defterler tarih olarak 1742 yılından itibaren tutulmuştur. Bu Eyaletler için; Bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s. 22.

¹⁶ Said Öztürk, “Sosyo-Ekonomik Tarih Kaynağı Olarak Ahkâm Defterleri”, s. 611-616.

¹⁷ Said Öztürk, “Kayseri ve Çevresinin Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Karaman Ahkâm Defterleri”, *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri (06-07 Nisan 2000)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları, Kayseri 2000, s. 403.

¹⁸ Halil Sahillioğlu, “Ahkâm Defteri”, s. 551. Maliye Ahkâm Defterleri hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Bilgin Aydın-Rifat Günalan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter Sistemi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008, s. 225-232.

- İkinci kısımda ise şikâyeti yapan kişi ya da kişiler verilirken, şikâyetin sebebi açıklanmaktadır.
- Üçüncü ve son bölümde ise şikâyete getirilen çözüm yazılmaktadır. Hükmün sonunda ise “*şer’le görülmek için yazılmıştır.*”, “*mahallinde şer’le görülmek bâbında.*”, “*havale olunmak bâbında.*”, “*Kanun üzere amel olunmak için*”, “*rencide olunmamak için*”, vb. ifadeler yer almaktadır.

Ahkâm defterlerinin başında defteri tanıcı olarak bir başlık yer alır. Bu başlık genellikle “*Hâza kuyûd-u ahkâmi‘ş-şikâyât der zamân-ı...*” kaydıyla başlar.¹⁹

Defterlerde dönemin Reisü'l-küttabın ya da Vezir-i azamın adı ve tutulduğu dönemin tarihi belirtilmektedir. Ahkâm defterleri, Divan-ı Hümayun’da tutulan *berât*, *nâme*, *sebeb-i tahrîr hükümleri*, *fermân*, *ahidnâme*, *mühimme* ve *şikâyet defterleri* gibi devletin resmi yazısı olan “*Divani*” yazı ile tutulmaktadır.²⁰ Divani yazı süslü, gösterişli ve resmi bir niteliğe sahiptir.²¹

Defterlerdeki hükümler kırma divanî ile yazılmıştır. Kırma divanî kolay ve süratli yazılan bir türdür. Ancak kâtipler tarafından hızlı şekilde yazıldığı ve çok fazla noktalama harfi kullanılmadığından dolayı hükümlerin okunması aşamasında bazı sıkıntılar meydana gelmektedir. Ahkâm Defterleri, şikâyet ve mühimme defterlerine oranla ebat olarak daha uzun ve daha dardır. Ahkâm defterlerinin kapaklarında ise genel olarak ebru ve çiçek motifleri bulunmaktadır.²²

Ahkâm Defterleri, tutulduğu bölge ile ilgili toplumsal, ekonomik, kültürel sorunları içinde barındıran ve bu sorunlara devletin getirdiği çözümleri yansıtan önemli kaynaklardır. Suraiya Faroqhi, Vilayet Ahkâm Defterleri ile ilgili olarak; “*XVI. yüzyıldan itibaren tutulmaya başlanan Ahkâm defterleri daha sonra vilâyet ahkâm defterleri olarak ayrı ayrı tutulmaya başlanmıştır. Geç dönemlere ait defterler çok az araştırmacı tarafından incelenmiş olduğundan bunlar keşfedilmemiş hazinelerdir.*”²³ tespitinde bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan köylü, asker, Müslüman, gayrimüslim herkesin bireysel veya toplu olarak şikâyet yani arz-ı hâl sunma hakkı bulunmaktaydı.²⁴ Kişiler, adaletin sağlanması için şikâyetlerini rahatlıkla sunabilmekte idiler. Defterlerden yönetilen

¹⁹ Karaman Ahkâm Defteri No:1,,Erzurum Ahkâm Defteri No:1,Diyarbakır Ahkâm Defteri No:1.

²⁰ Mübahat S.Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1984, s. 62.

²¹ M.Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 44.

²² Karaman Ahkâm Defteri No:1,Erzurum Ahkâm Defteri No:1,Diyarbakır Ahkâm Defteri No:1.

²³ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, (2.Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003, s. 51; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2006, s. 66-67.

²⁴ Halil İnalçık, *Osmanlılar Fütuhât, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 123.

ve yöneten arasındaki ilişkileri, kanunların ne ölçüde uygulandığı ve uygulama esnasında ne tür hukuki boşlukların doğduğu ve bu hukuki boşlukların ne gibi sorunlara sebep olduğunu görmek mümkündür. Ahkâm defterleri aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin bir hukuk devleti olduğunun, mazlumların devlet tarafından korunup adaletin tesis edilmesine çalışıldığının da göstergesidir.

Ahkâm Defterleri, şehir ve bölgelerin tarihinin aydınlatılmasında önemli kaynaklardan bir tanesi olmakla birlikte şer'îyye sicilleri ile birlikte kullanıldığında önemini daha da artırmaktadır. Defterlerden XVIII. yüzyıldaki toprak anlaşmazlıkları²⁵, su anlaşmazlıkları²⁶, vergi veren halk ile vergiyi tahsil eden görevliler arasındaki anlaşmazlıklar²⁷, toprak anlaşmazlıklarında halk ve yönetici arasındaki anlaşmazlıkları²⁸, toprak denetçisi sipahilerin halkla olan anlaşmazlıkları²⁹, vergilerin tahsili ile ilgili sıkıntılar³⁰ alacak-verecek ile ilgili anlaşmazlıklara³¹, vakıf ve zaviyeler ile ilgili sıkıntılar³², asayişle ilgili durumlar³³ hakkında birçok bilgiye ulaşmak mümkündür.

Ahkâm defterlerinden ayrıca hükümlerin gönderildiği yerin idari biçimi³⁴, bölgenin örfi³⁵, şer'î³⁶ yöneticilerine ait bilgilere ulaşılabilir. Ahkâm defterlerinden divân-ı hümayûn'da cinsiyet³⁷, din³⁸ ayrımı gözetmeksizin halkın şikâyetlerinin dinlenip karara bağlandığına dair önemli kaynaklardır. Defterlerden, şikâyette bulunan kişilerin şikâyetlerini şahsen³⁹, kadı veya naibin mektubu ile⁴⁰, arz-ı hâl ile⁴¹ veya bir bölgenin ahalisinin birlikte yaptığı şikâyetlere⁴² dair verilere ulaşılabilir.

Ahkâm defterleri arasında bulunan Karaman Ahkâm Defterleri, 1742-1878 yılları arasında tutulmuş olan 39 defterden müteşekkildir. Bu defterlerde Konya, Beyşehir, Kayseri, Niğde Aksaray, Akşehir, Nevşehir, Kırşehir'e ait hükümler bulunmaktadır.⁴³ Karaman Ahkâm

²⁵ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,1/1.

²⁶ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,24/3.

²⁷ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,52/5,18/1.

²⁸ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,3/4.

²⁹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 7/3 ,33/4, 40/2.

³⁰ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,24/1,24/2.

³¹ Karaman Ahkâm Defteri, No. 1,26/6,28/2,30/1,31/1,31/2,33/3,33/5.

³² Karaman Ahkâm Defteri, No.1,6/2,8/4,29/2,17/3,48/5,40/3.

³³ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,25/1,26/5,28/1,34/4,35/2,38/3,38/5.

³⁴ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,15/1.

³⁵ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,16/1,17/3.

³⁶ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,18/3,18/5,18/6,19/1,16/5.

³⁷ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,15/4.

³⁸ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,16/3,18/5,20/6.

³⁹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,20,6

⁴⁰ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,22/4,22/5.

⁴¹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1,22/6.

⁴² Karaman Ahkâm Defteri, No.1,21.5.

⁴³ (Haz. Yusuf İhsan Genç vd.), Başbakanlık Osmanlı, s. 33.

Defterleri 136 yıl tutulmuş olup, toplam 10.632 sayfadan oluşmaktadır. Yıllık olarak ortalama 78,2 sayfa tutulmuştur.⁴⁴

2. 1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri'nin Fiziki Yapısı/Durumu

Karaman Ahkâm Defterleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (A. {DVNS. AHK. KR. d} kodu altında kayıtlıdır. 1 Nolu Karaman Ahkâm Defteri, 48 x 18 cm ebadındadır. Şikâyet defterlerine oranla daha dar ve uzundur. Defterin dışı karton kapak olup, ebru ve çiçek motifleri ile süslüdür. Defterin kapağında ise "Karaman Defteri min Evâil-i Cemâziye'l-âhire sene 1155 ilâ Evâsıt-ı Zi-l-ka'de sene 1158" ibaresi bulunmaktadır.

Şekil 1. 1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri'nin Kapağı

Karaman Ahkâm Defteri'nin giriş sayfasında dönemin reisü'l-küttabının adının yazılı olduğu bir ibare/dibace bulunmaktadır. Bu ibarenin ardından hükümler yazılmıştır.⁴⁵

باسمہ تعالی
ہذا قیود احکام الشکایات فی زمان صدر
صدور الوزر حضرت علی پاشا بیارہ
مایشا، وفی ابان حضرت محمد
واعب افدی رئیس
الکتاب نال
مایمنہ

Şekil 2. 1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri'nin Giriş Sayfası

⁴⁴ Hüseyin Akbulut, "1858 Arazi Kanunnamesi'nin Rumeli'de Uygulanması Açısından 1862–1866 Tarihli 84 Numaralı Rumeli Ahkâm Defterinin Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 5.

⁴⁵ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, s. 2.

Defterin giriş sayfasında; “*Bi-ismihû te’âlâ hâza kuyûd-ı ahkâmî’ş-şikâyât fi-zamân-ı sadr-ı sudûri’l-vüzerâ Hazret-i ‘Ali Pâşâ yesserallahu mâ-yeşâü ve fi âbân-ı Hazret-i Mehemmed Ragıb Efendi reîsü’l-küttâb nâle-mâ yetemennahu*” ibaresi bulunmaktadır.

Karaman Ahkâm Defteri sayfa usulü tutulmuş olup toplam 298 sayfadan meydana gelmektedir. Defterdeki sayfalar numaralandırılmıştır. Defterde numarasız ve boş başta iki sayfa bulunurken, 297–298. sayfalar numaralı ve boştur. Defter toplam 1326 hükümden meydana gelmektedir. Bu hükümlerin 410 tanesi 1155 yılına, 595 tanesi 1156 yılına, 310 tanesi 1157 yılına, 4 tanesi ise 1158 yılına ait olup 7 hüküm iptal edilmiştir. 1155 yılına ait hükümler defter içerisindeki tüm hükümlerin %30,9 unu oluştururken, 1156 yılına ait hükümler % 44,9’unu, 1157 yılına ait hükümler % 23,4’sini, 1158 yılına ait hükümler ise % 0,3 lük bir orana sahiptir. Defterde iptal edilmiş olan 7 hüküm ise toplam hüküm sayısı içerisinde % 0,5’lik orana sahiptir.

Tablo 1. 1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri’ndeki Hükümlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Hüküm Sayısı	Yüzdesi
1155	410	% 30,9
1156	595	% 44,9
1157	310	% 23,4
1158	4	% 0,3
İptal	7	% 0,5
Toplam	1326	% 100

1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri’ndeki hükümler incelenirken, gerek yazılan hükümlerin aylara göre dağılımı, gerekse hüküm sayılarının yüzdesi bakımından en yüksek yıl 1156 yılıdır. Hüküm sayısı bakımından en az hükme sahip yıl ise, 4 adet ile 1158 yılıdır. Defterde hükümlerin aylara göre dağılımına bakıldığında 1155 yılının son altı ayında hüküm sayısının arttığı, 1156 ve 1157 yıllarında ise hükümlerin yılın ilk altı ayında sıklaştığı görülmektedir.

Tablo 2. 1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri’ndeki Hükümlerin Aylara ve Yıllara Göre Dağılımı

Aylar	1155	1156	1157	1158
Muharrem	4	50	45	1
Safer	-	71	52	-
Rebiülevvel	-	89	58	-
Rebiülahir	-	83	38	-
Cemaziyelevvel	-	100	41	-
Cemaziyelahir	90	41	33	-
Recep	61	32	29	-
Şaban	50	25	14	-

1 NUMARALI KARAMAN AHKÂM DEFTERİ'NİN ŞEKİL VE İÇERİK YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ – Gürkan CEVGER

Aylar	1155	1156	1157	1158
Ramazan	32	20	-	-
Şevval	63	40	-	-
Zilkade	59	23	-	3
Zilhicce	51	21	-	-
Toplam	410	595	310	4

Karaman Ahkâm Defteri'ndeki hükümler içinde hüküm sayısı en fazla olan ay, 164 adetle Cemâziye'l-Ahîre ayıdır. Cemâziye'l-Ahîre ayını 147 adetle Rebiü'l-Evvel ayı takip etmektedir. En az hüküm sayısına sahip ay ise 52 hükümle Ramazan ayıdır.

Tablo 3. 1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri'ndeki Hükümlerin Aylara Göre Dağılımı

Aylar	Toplam	Yüzdesi
Muharrem	100	% 7,7
Safer	123	% 9,4
Rebiülevvel	147	% 11,1
Rebiülahir	121	% 9,2
Cemaziyelevvel	141	% 10,7
Cemaziyelahir	164	% 12,4
Recep	122	% 9,3
Şaban	89	% 6,7
Ramazan	52	% 3,9
Şevval	103	% 7,8
Zilkade	85	% 6,4
Zilhicce	72	% 5,4
Toplam	1326	% 100

Karaman Ahkâm Defterindeki hükümlerin aylara ve yıllara göre dağılımının ardından hükümlerin sancak, kaza ve nahiyelere göre dağılımına bakıldığında ise en fazla hükme sahip şehir 211 adet hüküm ile Konya'dır. Konya şehrini 205 adet hüküm ile Kayseri şehri izlemektedir. En az hükme sahip yerler ise; Darende, Manyas, Özi, Ohri, Kaş, Seyitgazi, Mud, Kurtaş şehirleridir. Bu şehirlerin her birine birer adet hüküm yollanmıştır.⁴⁶

Tablo 4. 1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri'ndeki Hükümlerin Sancak, Kaza ve Nahiyelere Göre Dağılımı

Hükümün Gönderildiği Yer	Hüküm Sayısı	Hükümün Gönderildiği Yer	Hüküm Sayısı
Aksaray	53	Niğde	101
Akşehir	90	Ilgun(Ilgın)	49
Alanya	3	Kurtaş	1
Anduğu	5	Eyüb-ili	5
Belviran	4	Kireli	6
Beyşehir	45	Bor	54

⁴⁶ Bu şehirlerin az hükme sahip olmalarının başlıca nedeni deftere yanlış kaydedilmiş olmalarıdır. Bu şehirlere gönderilen hükümler derkenar koyularak mahalline nakledilmiş ya da iptal edilmiştir.

Hükümün Gönderildiği Yer	Hüküm Sayısı	Hükümün Gönderildiği Yer	Hüküm Sayısı
Danışmendlü	10	Gelinhisarı	2
Develü	25	Larende	43
Doğanhisar	4	Pirlevganda	5
Ermenek	3	İnsuyu	9
Eski-il	19	Kaş	1
Espkeşan	4	Karahisar	6
Gaferyâd	4	Göçü (Göçü)	6
Hacı Bektaş	17	Bozulus	13
Kadınhanı	1	Manyas	1
Karacaşehir	1	Kütahya	2
Karataş	2	Darende	1
Kaşaklu	3	İshaklı	9
Kayseri	205	İncesu	22
Kırşehir	46	Denekkeskin	15
Konya	211	Karamekkâr	2
Mud	1	Koçhisar	14
Nevşehir	15	İncein	5
Ohri	1	Şücaeddin	3
Seydişehir	22	Ferişözü	5
Seyitgazi	1	Özi	1
Seyid-ili	6	Aladağ	4
Turgud	16	Bozkır	21
Ürgüb	34	Ereğli	44

3. Karaman Ahkâm Defteri'nin Diplomatik ve Dil Özellikleri

1 numaralı Karaman Ahkâm Defteri'ndeki hükümler tamamen Türkçedir. Genel olarak sade bir Türkçe ile yazılmış olmalarına rağmen hükümlerde Arapça ve Farsça terkipler de bulunmaktadır. Genellikle hükümlerde bahsi geçen şikâyetler duru bir Türkçe ile özet şeklinde yazılmış olup, şikâyetin konusu kısa ve doğru şekilde anlaşılabilir şekilde verilmiştir.

Defterdeki hükümlerde diplomatik bir üslup kullanılmaktadır. Hükümlerde, gönderildiği kişi ya da kişiler zikredilmekte ve genel olarak basmakalıp tabirler kullanılmaktadır.⁴⁷ Bazı hükümler ise gönderildiği kişiye izafen elkab (isncriptio) denen bir sıfat taşımaktadır.⁴⁸ Hükümlerin elkab kısmında genel olarak hükme muhatap kişinin ve gönderildiği kişinin adı ve makamı yazıldıktan sonra “hüküm ki” veya sadece “hüküm” şeklinde teknik bir tabir kullanılmaktadır.

⁴⁷ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 36/5. “Kırşehri Sancağı Mutasarrıfına ve Kırşehri Kâdîsına Hüküm.”, 31/3, “Aksaray Kazâsı Nâ'ibine Hüküm.”

⁴⁸ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 37/4, “Ürgüb Kazâsı Müftüsü Feyzullah Zîde Fazlihûya Hüküm ki.”

Defterde hükümlerin hitap kısmından sonra çoğu kez hükmün yazılmasına sebep olan olaylar hakkında bilgi verilmektedir. Bu kısımda daha çok Dîvân-ı Hümâyûn'a sunulan mektup, arz ve arz-ı hâllerden başka dava ve davacıların şikâyet ve ifadeleri yer almaktadır. Osmanlı diplomatikasında *nakil* veya *iblağ* denilen bu kısımda adı geçen şahısların makamı ve rütbesine müteakip bir dua kısmı bulunmaktadır.⁴⁹

İlhan Şahin ve Feridun Emecen, nakil veya iblağ teriminin diplomatik ilmi içerisinde *narratio* veya *exposito* adını taşıdığından söz etmektedirler.⁵⁰ Hükümlerde nakil veya iblağ kısmından sonra muhatap olan kimselere sorunun halledilmesi için, yapılması veya yapılmaması gerekenler yazılmıştır. Genel olarak hükümlerin sonunda; “*şer’le görülmek için yazılmışdır.*”⁵¹, “*kânûn üzere ‘amel olunmak için yazılmışdır.*”⁵², “*rencîde olunmamak için yazılmışdır.*”⁵³, “*arz olunmak için yazılmışdır.*”⁵⁴, “*defter-i hâkânî mucibince ‘amel olunmak için yazılmışdır.*”⁵⁵, “*mahallinde şer’le görülmek için yazılmışdır.*”⁵⁶ gibi ifadeler bulunmaktadır.

4. Defterin Muhtevası

4.1. Alacak-Verecek Davaları

1 numaralı Karaman ahkâm defterinde sıkça rastlanan meselelerden biri borç, alacak-verecek ile ilgili davalardır. Bu davalar genellikle basit alacak-verecek davaları olup, İstanbul, Bursa’daki gibi büyük şirketleşme mahiyetindeki davalardan değildir. Alacak-verecek davalarında borç para verenler ile borç alanlar hususunda müslim veya gayr-i müslim şeklinde bir ayrımın olmadığı görülmektedir.

Beyşehir Kazâsı’na tabi Ahur adlı karyede sakin Seyyid Osman adlı şahsın Teymürci Ahmet adlı şahsa verdiği yüz kuruşunu almak istediğinde Teymürci Ahmet’in bölgenin ileri gelen kişilerine istinaden borcunu ödememesi üzerine borcun tahsili için hüküm yazılmıştır. Yine Seyyid Osman’ın Molla Musa adlı şahsa verdiği yüz yirmi kuruşu almak için talepte bulunmasına rağmen Musa’nın çevresindeki bazı kimselere istinaden vermediğinden, borcun tahsili için dîvândan hüküm yazılmıştır.⁵⁷

Hacı Mehmet adlı şahsın İsmail ve isimleri belli diğer kimselerden makbuz ile sabit alacak parası olduğu, almak için defalarca talepte bulunmasına rağmen borçluların çeşitli

⁴⁹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 38/2. “*Şeyhzâde Şeyh Ebubekir Mevlüdi zîde salahûm...*”, 36/5, “*Mahmut zîde mecduhû...*”

⁵⁰ İlhan Şahin-Feridun Emecen, “ II. Beyazıd Dönemine Ait Bir Ahkâm Defterinin Diplomâtik Özellikleri”, *Osmanlı-Türk Diplomatiği Semineri Bildirileri, (30-31 Mayıs 1994), İstanbul Bildiriler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1994, s. 139.*

⁵¹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 38/5, 42/4.

⁵² Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 39/3.

⁵³ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 39/4.

⁵⁴ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 39/5.

⁵⁵ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 40/3.

⁵⁶ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 48/2.

⁵⁷ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 42/3, 42/4.

inkâr ve muhalefet ile borçlarını ödemediklerinden dolayı paranın makbuz karşılığında tahsil edilmesi için hüküm gönderilmiştir.⁵⁸

Bali oğlu Madros adlı zımminin makbuz karşılığında Ahmet Ağa adlı şahsa belirli miktar para verdiği, ancak Ahmet adlı şahsın vefatı üzerine mirasına el koyan bazı zımmilerin borcu ödemeye yanaşmadıklarından dolayı paranın tahsili için hüküm yazılmıştır.⁵⁹

Alacak-verecek ile ilgili davalar yalnızca nakit para veya altınla sınırlı değildir. İnsuyu kazasından Seyyid Ahmet, Seyyid İsmail, Seyyid Hasan adlı şahısların, Seyyid İsmail adlı şahıs zimmetinde kalan altı yüz baş koyunlarının zabıt tarafından tahsil edilmesi için hüküm yollanmıştır.⁶⁰

Defterde, kişilerin aldığı borçları ödememek için bölgenin ileri gelenleri ya da yöneticilerine güvenerek borçlarını ödememeye çalıştıkları da görülmektedir. Hacı Ebubekir adlı şahsın Papas adlı zimmiye verdiği borç parayı geri istediğinde, Papas adlı zımminin firar ederek ödemediği daha sonra ise voyvodaya istinaden ödemekte muhalefet etmesi sebebiyle Papas adlı zimmiden paranın tahsili için hüküm yazılmıştır.⁶¹

4.2.Vergiler ile İlgili Sorunlar

Ahkâm defterlerinde bahsi geçen meselelerden biri de vergiler hususundaki davalardır. Bu davalara konu olan şikâyetlerin başında yönetici sınıfın fazla vergi talebi, reayanın vergisini ödediği halde tekrar vergi istenmesi, vergi muafiyeti olan yerlerden vergi talep edilmesi veya reayanın üzerine düşen vergiyi vermekte türlü bahaneler üretmesi gelmektedir.

Ereğli nahiyesindeki Mendos adlı karyede sakin Hacı Ali adlı şahsın cebelü bedeliesini tahsildara tamamen ödediği halde tahsildarın kendi üzerine para geçirmek için tekrar vergi talep etmesinden dolayı, tahsildarın müdahale ve vergi talebinin engellenmesi için divandan hüküm yazılmıştır.⁶²

Vergiler ile ilgili diğer bir dava ise ödenecek verginin azaltılması için kişi sayısının artırılması için yapılan yolsuzluklardır. Molla İsmail adlı şahsın hanesine bağlı emlak ve arazileri olmadığı ve vergi alınmasına gerek yok iken mahalle halkının üzerine düşen avarız vergisini bizimle birlikte ver diye baskı yapması ve rencide etmelerinden dolayı taciz ve müdahalenin sona erdirilmesi hususunda hüküm yazılmıştır.⁶³

⁵⁸ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 56/2.

⁵⁹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 56/4.

⁶⁰ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 58/3.

⁶¹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 47/3.

⁶² Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 57/3.

⁶³ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 20/4.

Vergi ile ilgili davalara konu olan şikâyetlerden bir diğeri ise, bir bölgenin reayasının üzerlerine düşen vergilerini ödememeleri neticesinde oluşan davalardır. Ereğli kazasındaki Mendos adlı karyenin reayaları ödemeleri gereken vergilerini sekiz seneden beri ödememeleri bir şikâyet konusunu oluşturmuştur.⁶⁴

Defterde, vergilerin tahsili hususunda etnik farklılığın farklı bir muameleyi gerektirmediği de görülmektedir. Tahsil hususunda müslüman halka bir tarafgirlik söz konusu değildir. Nitekim Kayseri'nin Darsiyak adlı karyesinin Müslüman ahalisi ödemeleri gereken vergilerini zimmi reaya ile birlikte ödeme konusundaki tutumları divan tarafından reddedilmiştir.⁶⁵

Yöneticilerin vergi hususunda halka keyfi davrandıkları da oluyordu. Vergilerin ödendiği halde tekrar vergi talepleri şikâyet sebeplerini oluşturmaktaydı. Kayseri'ye bağlı Talas adlı karyenin reayaları bağlarından lazım gelen öşürlerini köylerinin zabiti sipahiye ödedikleri halde zabit kanaat etmeyip tekrar öşr talebinde bulunmuştur.⁶⁶

Ancak sadece yönetici tabakanın vergi hususunda usulsüz davranışları olmuyordu. Bazen reyanın davranışları da dava sebebi olabilmekteydi. Nitekim babalarının vefatı ile oğullarına intikal eden tımâr topraklarının vergisini ödemek istemeyen şahıslar şikâyete konu oluyordu.⁶⁷

4.3. Asayiş ve Eşkıyalık Olayları

Ahkâm defterlerinde, asayişin bozulması ve dönemin eşkıyalık olayları ile ilgili birçok davaya rastlamak mümkündür. Davaya konu olan olaylarda bir kişinin şikâyeti olabileceği gibi birden çok kişinin veya mahalle sakinlerinin de davacı oldukları görülmektedir.

Yönetici sınıfa istinaden köy halkına zulmeden, paralarını gasb eden bölgenin ileri gelenlerinin zulüm ve baskıları dava konularından biridir. Nitekim Kayseri kazasına tabi Segusun adlı karyenin sakinleri, Hacı Yusuf ve oğulları İbrahim adlı şahısların çevrelerindeki bazı kimselere güvenerek vergilerini ödemedikleri hatta köy halkına zulm edip paralarını gasb etmelerinden dolayı dava sebebi olmuşlardır.⁶⁸

Defterde bir takım sahte belge ve defter ile hak iddia edip halka zulüm eden şahıslar için gönderilen şikâyetlere de rastlanılmaktadır. Kayseri kazasına tabi Erkilet adlı karyenin zimmi sakinlerinin, Boynuincoğlu adlı zimminin, sahte defterler ve belgeler ile iftira etmesi ve zorla para talep edip halka zulüm etmesi, şikâyet sebebinin oluşturduktaydı.⁶⁹

⁶⁴ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 45.

⁶⁵ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 12.

⁶⁶ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 40.

⁶⁷ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 59.

⁶⁸ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 13.

⁶⁹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 25.

Yine Akşehir kazasında sakin Bayraktar Süleyman Ağa adlı şahsın, eşkiyadan Hacı Ahmet adlı şahıs tarafından rencide ve zulm edilip parasının alınması, bir şikâyete sebep olmaktaydı. Şikâyet sebebiyle adaletin tesisi için Akşehir kadısına olayın çözülmesi için hüküm yollanmıştır.⁷⁰

Davalara konu olan şikâyetlerden bir tanesi de cinayet davalarıdır. Hacı Ali adlı şahsın erkek kardeşinin, karısı tarafından öldürülmesi neticesinde ölen kardeşinin hakkını aramak için şikâyette bulunmuştur. Cinayet davalarının çözülmesinde ise şeriatın bir emri olan kısas hükmünün uygulandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.⁷¹

Defterde, eşkıyalık veya haksız müdahalenin haricinde asayişin bozulmasına sebep olan farklı şikâyetlerde bulunmaktadır. Nitekim Terir adlı zımminin hanımının, zorla Mehab adlı zimmi tarafından kaçırılması bir şikâyete konu olmaktadır. Dava neticesinde ise Terir adlı zımminin hanımının geri alınması ve Mehab'ın müdahalesinin engellenmesi için hüküm yazılmıştır.⁷²

Eşkıyalık olayları ile ilgili şikâyetlerden bir diğeri darb ve gasb olaylarıdır. Ticaret yollarının güvensizleşmesi ve asayişin bozulması, eşkıyalık ve gasb olaylarının artmasına neden olmuştur. Nitekim ticaret amacıyla Niğde kazasına gelmekte olan Seyyid İsmail adlı şahıs yol üzerinde isimleri belli bazı şahıslar tarafından önce darb edilmiş ardından para ve eşyası gasb edilmiştir.⁷³

4.4. Toprak Anlaşmazlıkları

Ahkâm defterlerinde sıkça bahsi geçen davalardan birisi de toprak anlaşmazlıkları ile ilgilidir. Bu davalar, genellikle mahalinde çözülemediğinden dîvâna intikal etmektedir. Şikâyetlere çözüm getirmek için genellikle şikâyetin konusunu ilgilendiren arşiv ve defterlere bakılmaktadır. Defterde bahsi geçen; *"...defterhâne-i 'amiremde mahfûz olan rûznâmçe-i hümâyûn ve defter-i icmâl ve mufassâlâ ve defter-i evkâfa müraca'at olunduk da..."*⁷⁴, *"...hazine-i 'amiremde mahfûz olan Anadolu muhasebesi defterlerine nazar olundukda..."*⁷⁵, *"...dîvân-ı hümâyûnumda mahfûz olan kuyûd-ı ahkâma müraca'ât olunduk da..."*⁷⁶, *"...dîvân-ı hümâyûnumda mahfûz olan seferîye tertibi defterlerine mukayyed bulunmağın..."*⁷⁷, *"...hazine-i*

⁷⁰ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 13.

⁷¹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 21.

⁷² Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 28/1.

⁷³ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 51/3.

⁷⁴ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 28/3.

⁷⁵ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 22/5.

⁷⁶ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 25/2.

⁷⁷ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 31/3.

'amiremde mahfûz olan baş muhasebe defterlerine nazar olundukda...'78 gibi ifadeler ile davanın çözümü için gerekli yerlerden bilgi alınmakta idi.

Arazi ile ilgili sıkıntılarının başında, toprak üzerinde mutasarrıf kişi ya da kişilere müdahale ve toprakların zabt edilmesi gelmektedir. Bozkır kazasına tabi Hisarlık karyesinin ahalisinin mutasarrıf oldukları değirmen ve yaylaklarına dışarıdan müdahale edilmesi ahalinin şikâyetine sebep olmaktadır.⁷⁹ Yine Sultan, Fatma, Zeyneb adlı hatunlar, babalarından kalan bağlarına Ali adlı şahsın müdahale edip, bağlarını zabt etmesinden şikâyet etmekteydiler.⁸⁰

Toprak ile ilgili şikâyetlerden birisi de tasarruf hakkına sahip yönetici sınıftan kimselerin, vergi almak ve mülkiyeti için tahrir yapmak istediğinde yaşadığı sıkıntılardır. Bir ya da birden çok köy ve mezranın mutasarrıfı olan sipahilerin vergi almak ve toprak tahriri yapmak istemeleri neticesinde anlaşmazlıklar meydana gelmekte idi. Bu anlaşmazlıklar çözülürken genellikle tahrir defterlerine ve rûznâmçe defterlerine bakılmaktaydı.⁸¹

Defterden, şahısların ortak mutasarrıf oldukları yerlere müdahalelerin olması sebebiyle şikâyette bulduklarına dair hükümler yer almaktadır. Said-ili kazasına tabi Derbend karyesinde, Halil, Hamid, Ömer, Ebubekir, Mehmet, Mustafa ve Osman adlı şahısların ortak mutasarrıf oldukları mülk-i menzillerine müdahale sebebiyle davacı olmuşlardır.⁸²

Arazi üzerinde mutasarrıf olan şahısların hâsıl eyledikleri mahsullerin paylaşımı ve verginin ödenmesi esnasında oluşan sıkıntılar da dava konusu olabilmekteydi. Nitekim Kaşıklu kazası ahalisinden bazı kimselerin Abdullah adlı şahısla birlikte hâsıl eyledikleri mahsullerin paylaşımı ve ödenecek vergi esnasında sorunların meydana gelmesi şikâyet sebebi olmuştur. Şikâyet konusu divanda rûznâmçe-i hümâyûn ve defter-i icmâl ve mufassâla bakılarak çözülmeye çalışılmıştır.⁸³

Dîvâna gönderilen şikâyetler toprak ve sınır anlaşmazlıkları ile sınırlı değildir. Defterde su anlaşmazlığına dair bazı hükümler bulunmaktadır. Ağcakaya karyesine ait olan suya müdahale eden ve suyu "*mecra-yı kadîmden*" ihraç eden Zincidere karyesinin ahalisi arasındaki anlaşmazlık tipik bir su anlaşmazlığıdır.⁸⁴

4.5. Miras Meseleleri

Ahkâm defterleri miras ve mirasın paylaşımı konusunda da önemli bilgiler içermektedir. Vefat eden şahısların bıraktıkları mal ve mülkün paylaşımı esnasında oluşan

⁷⁸ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 57/3.

⁷⁹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 1/1.

⁸⁰ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 13/1.

⁸¹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 32/2,

⁸² Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 45/2.

⁸³ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 6/1.

⁸⁴ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 24/3.

sıkıntılarla ilgili çok miktarda şikâyet bulunmaktadır. Bu şikâyetler genel itibariyle, kişinin hissesine düşen miktara kanaat etmeyip kardeşinin ya da bir başkasının hissesine el koymak ya da hak eden şahısa hissesinin tam olarak verilmeyişinden kaynaklanmaktadır.

Miras davaları ile ilgili şikâyetlerin başında, kişilere ailelerinden ya da eşlerinden düşen mal ve mülke el konulması gelmektedir. Şerife Fatma adlı hanımın babasından kalan mallarına halası Ümmi adlı hanım el koymuştur. Şerife Fatma Hanım hakkı olan hissesinin alınması için şikâyette bulunmuştur.⁸⁵ Yine Doğanhisar kazasından İsmihan adlı hanım babasından kalan emlak ve arazinin diğer varisler tarafından zabt edilmesi ve hissesinin verilmemesinden şikâyet etmekteydi.⁸⁶ Gürci adlı hanımın kocasından kalan mallara müdahale edilmesi yine bir şikâyet sebebi oluşturmaktaydı.⁸⁷ Miras davalarında haksızlığa uğradığını iddia edip şikâyette bulunanların cinsiyetlerine bakıldığında, genel olarak kadınların oranının daha fazla olduğu görülmektedir.

Defterde, mirasın adaletli şekilde dağıtılmaması ve miras paylaşımından sonra tekrar mal talep edilmesinden kaynaklanan şikâyetlere rastlamak mümkündür. Akşehir'de vefat eden Hacı Paşazade Ahmet Bey adlı şahsın mal ve mülklerinin paylaşımı esnasında, paylaşılan hisselerin adaletli şekilde dağıtılmaması bir dava konusu oluşturmaktaydı.⁸⁸ Yine defterde mirasın paylaşılmasından sonra kişilerin hisselerine kanaat etmeyip tekrar mal talep etmesi ile ilgili şikâyetler de bulunmaktadır. Konya'da Sekiz Kuruş Mahallesi sakinelerinden Saliha Hanımın babasından kalan mirasın paylaşımından sonra dışarıdan bazı kimselerin tekrar mal ve hisse talep etmesi sebebiyle şikâyette bulunmuştur.⁸⁹

Miras ile ilgili şikâyetlerden bir diğeri ise tereke tahririne yapılan müdahalelerdir. Tereke tahririne karışılması ve usulsüzlük yapılmaya çalışılması şikâyet konusu oluşturmaktaydı. Niğde kazasından Mehmet Bey ve isimleri defterde yazılmamış diğer şahıslar, terekelerinin tahririne muhalefet eden ve usulsüzlük yapmaya çalışan şahıslardan şikâyette bulunmaktaydılar.⁹⁰ Yine Bor kazası ahalisinden iken vefat eden Kalaycızade Muhammed Ağa ve Darıcazade adlı şahısların terekelerinin tahririne karışılması ve usulsüzlük yapılmak istenmesi şikâyete sebep olmaktadır.⁹¹

4.6. Vakıflar ile İlgili Olaylar

Karaman Ahkâm Defteri'nde vakıflar ile ilgili meydana gelen şikâyetlere de rastlamak mümkündür. Bu şikâyetlere sebep olan konuların başında vakıf paraların zimmete

⁸⁵ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 22/2.

⁸⁶ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 23/1.

⁸⁷ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 49/1.

⁸⁸ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 46/2.

⁸⁹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 47/1.

⁹⁰ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 37/4.

⁹¹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 36/4.

geçirilmesi gelmektedir. Akşehir’de Sultan Alâeddin tarafından yaptırılan vakıf camisinin eski mütevellisi olan Ahmet adlı şahsın, vakfın parasını zimmetine geçirip yolsuzluk yapması şikâyet sebebi olmakta, zimmetine geçirilen paranın Ahmet’den geri alınması istenilmektedir.⁹²

Defterde, vakıflarla ilgili diğer bir şikâyet konusu ise, vakıf paralarının şahıslar tarafından kendileri için harcanmasıdır. Kayseri’nin Hüsni Mahallesinde bulunan vakfın mütevellisi olan Abdi, Ahmet ve Ali adlı şahısların, vakfın nakit parasını kendileri için harcamaları şikâyet konusu olmaktadır.⁹³

Vakıflar ilgili şikâyet konularından bir diğeri ise, vakıflara dışarıdan müdâhale edilmek istenmesidir. Hayır sahibinin vakfiyesinde geçen maddelerin haricinde vakfa ve vakfiyeye karışılmak istenmesi şikâyete sebep olan diğer bir konudur. Konya’da Abdurrahim adlı şahsın inşa ettirdiği vakıf camisine Emrullah Halife ve Mehmet adlı şahısların “*biz müderrisin ve hatibin vekîlleri oluruz*” diyerek müdahale etmek istemeleri şikâyete sebep olmuştur.⁹⁴

4.7. Diğer Meseleler

Karaman Ahkâm Defteri’nde bahsi sık olarak geçerse de, farklı konuları ihtiva eden şikâyetlere de rastlamak mümkündür.

Defterde, Osmanlı taşra teşkilatı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Naiblerin yerli kişilerden atanmaması gerekmektedir. Hükümlerde “*yerlüden nâ’ib olmak memnu’ idi*” denilmektedir. Nitekim Kayseri’nin İncesu nahiyesinde naiblik görevini yapan Hasan ve Ömer adlı şahısların, rüşvet alıp adaleti sağlamadıkları sebebiyle başka bir görevde istihdam edilmeleri istenilmektedir.⁹⁵

Reyanın defterde kayıtlı toprağından kalkarak başka bir bölgeye ziraat veya başka bir uğraş için göç etmesi toprak denetçisi durumundaki kişilerin sıkça şikâyet ettiği konulardan bir tanesidir. Çünkü reyanın toprağından kalkarak başka bir bölgeye gitmesi vergi gelirlerinin azalmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple göç eden kişi ya da kişilerin eski mahallerine tekrar iskân edilmek istenmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Yine Konya’nın Ilgın kazasına bağlı, isimleri belirtilmeyen iki köyün reyalı eski topraklarından kalkarak göç etmişlerdir. Toprağın denetçisi durumundaki sipahi ise bu durumdan şikâyet etmektedir. Reyanın tekrar eski yerlerine iskân ettirilmeleri için Kireli, Beyşehir ve Doğanhisar kadılarına hüküm yollanmıştır.⁹⁶

⁹² Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 24/6.

⁹³ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 17/3.

⁹⁴ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 22/5.

⁹⁵ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 52/5.

⁹⁶ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 18/3.

Ahkâm Defteri'nde sosyal konulara ilişkin bilgilere de ulaşmak mümkündür. Nitekim Defterde, Osmanlı Devleti'nde köleliğin pratikte nasıl uygulandığına dair örnekler mevcuttur. Yine Nevşehir sakinelerinden Kezban adlı hanım, kendisine ait olan Ali adlı kölenin eşi tarafından habersiz satılması ve köleyi satın alan kişilerden geri almak için talepte bulunmasına rağmen alamadığından şikâyet etmekteydi.⁹⁷

Defterde bahsi geçen diğer bir şikâyet konusu ise vazifeye müdahaledir. Bu tür şikâyetler genellikle vakıf, medrese, zaviye gibi kurumlarda çalışan kişilere yapılan müdahalelerden oluşmaktadır. Kayseri'de Hacı Abdullah Mahallesi bulunan mektebin muallimi olan Hafız Mustafa adlı şahsa ve vazifesine, Hafız Mehmet adlı şahıs müdahalelerde bulunmakta idi.⁹⁸ Yine Karacaşehir kazasında müderrislik vazifesinde bulunan Ahmet adlı şahıs, vazifesine ve aldığı maaşa dışarıdan yapılan müdahaleden şikâyet etmekteydi.⁹⁹

Halkın içinde meydana gelen sosyolojik olaylar da şikâyetlere konu olabilmekteydi. Kayseri'nin Câmî-i Kebir Mahallesi sakinlerinden Seyyid Feyzullah adlı şahsın nikâhlı karısı olan Ümmühan adlı hanım için bölgenin ileri gelenlerinden Hacı Himmeh adlı şahıs; “*mezbûre Ümmühan içün mukaddemâ benim sagir oğlum Mehmet nâm sagirin menkûhasıdır.*” diyerek iddia da bulunması ve Ümmühan hatun için, oğlunun hanımı olduğunu söyleyip hak iddia etmesi, şikâyet ve dava sebebinin oluşturmaktaydı.¹⁰⁰

Defterde evlilik ve mehir ile ilgili şikâyetlere de rastlamak mümkündür. Kırşehir'i'nde sakin Ahmet adlı şahsın, kız kardeşinin mihrî olan kırk bin akça gibi yüksek bir miktarı, kız kardeşinin vefatı sebebiyle mihrî eniştesinden talep etmekteydi. Şikâyetin ortadan kaldırılması için Karaman valisine Kırşehir kadısına ve Konya kazası naibine hüküm gönderilmiştir.¹⁰¹

Kayseri'ye bağlı Zincidere ve ismi belirtilmeyen karyelerin zımmî ahalileri ilginç bir konu sebebiyle şikâyette bulunmaktaydılar. Karyelerinde vefat eden şahıslar defnedileceği zaman, bölgedeki bazı zımmîler cenaze sahiplerinden rüşvet namıyla ikişer üçer altın istemekte ve ödemeyenlerin cenazelerinin kaldırılmasına muhalefet etmekteydiler.¹⁰²

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin temel yapı taşlarından birisi olan adalet kavramı; adaletin imparatorluğun tüm coğrafyasına eşit şekilde dağıtılması esasına dayanmaktadır. Adaletin sağlanması için, kişi veya kişilerin özgürce şikâyet etme hakkına sahip olmaları

⁹⁷ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 24/4.

⁹⁸ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 34/6.

⁹⁹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 49/2.

¹⁰⁰ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 48/1.

¹⁰¹ Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 50/1.

¹⁰² Karaman Ahkâm Defteri, No.1, 60/1.

gerekmektedir. Vilâyet Ahkâmı veya Ahkâmü'ş-Şikâyat Defterleri ise XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti içerisinde şikâyet hakkının özgürce kullanıldığını gösteren önemli kaynaklardır. Bu defterlerde, halk ve devlet görevlileri tarafından yapılan şikâyetler mevcuttur. Vilâyet Ahkâm Defterleri'nden ihtiva ettiği bilgiler sebebiyle, tutulduğu bölge ile ilgili siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri vs. birçok bilgiye ulaşmak mümkündür.

Karaman Ahkâm Defteri'nde bulunan belgeler incelendiğinde, XVIII. yüzyılda Karaman Eyâleti hudutlarında bulunan coğrafyada cereyan eden olaylara ve bu olaylara getirilen çözümler hakkında kıymetli bilgilere ulaşılabilir. Bu dönemde eyalet genelinde meydana gelen gasp, darp, yaralama, cinayet, eşkıyalık, alacak-verecek meseleleri ile vakıflarda meydana gelen hadiseler ve toprak anlaşmazlıkları gibi çeşitli meseleler sebebiyle divana başvuran insanların haklarını aramak ve adaletin yeniden tesis edilmesi için gayret gösterdikleri görülmektedir.

Sonuç olarak; 1 numaralı Karaman Ahkâm Defteri'ndeki hükümlerin 58 farklı bölgeye gönderildiği, bu bölgelerde yaşayan insanların çeşitli olaylar nedeniyle adaletin sağlanması için uğraştıkları anlaşılmaktadır. 1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri; dönemin sosyal, siyasi, ekonomik ve askeri durumunu göstermesi ve içerdiği farklı konudaki bilgiler sebebiyle tarihçiler ve araştırmacılar için önemli kaynaklardandır.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi: 1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri.
- Ahıskalı, Recep, (1999), "Divan-ı Hümayun Teşkilâtı", Osmanlı, VI, Yeni Türkiye Yayınları.
- Akbulut, Hüseyin, (2007), "1858 Arazi Kanunnamesi'nin Rumeli'de Uygulanması Açısından 1862-1866 Tarihli 84 Numaralı Rumeli Ahkâm Defterinin Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın Bilgin ve Günalan, Rıfat, (2008), XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter Sistemi, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Aydiner, Mesut (2007), "Ragıp Paşa", DİA., XXXIV, Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Haz. Yusuf İhsan Genç vd. , Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 9-20.
- Çorbacıoğlu, Mesude, (1988), "Osmanlı Devlet Teşkilâtında Mevcut Kalemler ve Görevleri", Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomâtik Semineri 30 Nisan-2 Mayıs, 1988, İstanbul 1988, s. 72-83.
- Devellioğlu, Ferit, (2001), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât, (18. Baskı), Ankara: Aydın Kitabevi.

Faroqhi, Suraiya, (2003), *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?* (2.Baskı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

-----, (2006), *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Gökbilgin, Tayyib, (1992), *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Halaçoğlu, Yusuf, (2007), *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, (6.Baskı), Ankara: TTK Yayınları.

İnalçık, Halil, (2009), *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), (14.Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

-----, (2010), *Osmanlılar Fütuhât, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kütükoğlu, Mübahat S, (1995), “Mühimme Defteri”, *DİA*, XXXI, Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

-----,(1984), *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.

Özel, Ahmet, (1988), “Ahkâm”, *DİA*, I, Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

Öztürk, Said, “Kayseri ve Çevresinin Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Karaman Ahkâm Defterleri”, III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri (06–07 Nisan 2000), Kayseri 2000, s. 403.

-----, (2001), “Sosyo-Ekonomik Tarih Kaynağı Olarak Ahkâm Defterleri”, (Editör) Kemal Çiçek, *Pax Ottomana: Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, (s. 613), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Pakalın, Mehmet Zeki, (1946), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Şahin İlhan ve Emecen, Feridun, “ II. Beyazıt Dönemine Ait Bir Ahkâm Defterinin Diplomatîk Özellikleri”, *Osmanlı-Türk Diplomatîği Semineri Bildirileri*, (30–31 Mayıs 1994), İstanbul 1994.

Temelkuran, Tevfik, (1975), “Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Cilt.VI, s. 131.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988), *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhâl*, Ankara: TTK Yayınları.

-----, (1988), *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara: TTK Yayınları.

-----, (1988), *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayınları.